

עניני פסח

בענין בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך

הרב עקיבא גרשון וגנר

ראש ישיבה - ישיבת ליובאוויטש טורונטו

בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים וכו' קטע המתחלת "מצה ומרור מונחים" כותב הרבי: "בזמן הפסח היו אומרים: שפסח מצה ומרור מונחים לפניך (שבה"ל. ועיין פרש"י עה"ת). אבל עכצ"ל שגם אחד מהם די לחייבו בספור יצי"מ, שהרי הגדה בזמה"ז דאורייתא אף שאינו לפסח, ומרור הוא רק דרבנן (פסחים קכ, א. ועיי"ש קטז, ב)."

לכא' ראיית הרבי צריך הסברה - דבעינן מונחים לפניך בפועל

ויל"ע, דהנה בהך דרשרה לכא' יש מקום לפרש בב' אופנים: (א) דזהו דין באופן קיום המצוה דהגדה, היינו במעשה המצוה, דצ"ל על פסח מצה ומרור, (ב) או דזהו דין וגילוי בנוגע לזמן המצוה, והיינו דהפסוק מגלה דזמן המצוה דהגדה הוא בזמן שמחוייב בפסח מצה ומרור.

ולכא' אי נימא כאופן הב', א"כ מהו הראי' דדי בא' מהם, והרי אפ"ל דבאמת בעי גם כולם, דהרי חיוב דפסח איכא גם עכשיו (ועי' בלקו"ש ח"ב בהוספות בשיחת אחש"פ וכו' תשכ"ח, בענין ההכרח לצאת מירושלים מצד החיוב בק"פ), ורק דבפועל אין מקיימים זה מצד האונס, ועד"ז בנוגע למרור, דהא דמרור בזמן הזה דרבנן, אין הכוונה (לכא') דהחיוב הוא רק מדרבנן (דהא אין שום הגבלה בזמן החיוב), כ"א שקיום המצוה בפועל הוא רק מדרבנן, כיון דמצות מרור הוא עם הפסח, אבל מה"ת שיש הגבלה בזמן החיוב?

וא"כ מנלן דדי בא' מהם לחייבו בסיפור יצי"מ, הרי אפשר דצ"ל החיוב בכולם?

ולכא' הי' אפ"ל דהרבי מפרש כמו האופן הא', דהמצוה דהגדה תלוי במה שפסח מצה ומרור מונחים לפניו בפועל, וא"כ מזה דבזה"ז חיוב הגדה הוא מדאורייתא (אף דפסח אין בכלל, והמרור שישנה הוי רק מדרבנן) מוכח דדי בא' מהם.

בהערות הבאות מבואר דמעות הגדה תלוי רק בזמן החיוב במצה וכו'

אבל לכא' מבואר דלא כן בקטע שלאח"ז, שבקטע המתחלת "מונחים לפניך". כותב הרבי: "ר"ל בשעה שאכילת מצה ומרור היא מצוה, שע"ז אומר הכתוב בעבור זה, שאקיים מצותיו אלו, עשה ה' לי. ולא כשהניחם מבעוד יום (ע"פ תרוה"ד סי' קלז. וראה שו"ע רבינו סתע"ג ס"ג). ולכא' מבואר להדיא כאופן הב' דלעיל, דאין דין הגדה תלוי בהמציאות דמצה ומרור וכו' לפועל, כ"א בהחיוב, וא"כ הדק"ל?

והנה לכא' הי' אפ"ל דהכוונה בקטע זה הוא לא דהפסוק תולה מצות סיפור רק בזמן החיוב, ואי"צ כלל שיהי' גם מונח בפועל, כ"א דתלוי בזה שיהי' מונח בזמן החיוב, ובעינן תרווייהו, הן החיוב והן ההנחה לפועל, וכמ"ש בהמשך דבא לאפוקי "כשהניחם מבעוד יום", היינו דיש הנחה בפועל אבל חסר החיוב. ולכא' כן משמע פשוט ל' אדה"ז (המצויין כאן) שכ' "בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך לשם חובה", ומשמע דבעינן ב' הענינים (וכן משמע בהגדת הריטב"א ד"ה והגדת) שכ' דדרשינן מזה שצריך שיהי' יכול להראות באצבע), וכן נקט בפשטות בביאור לסהמ"צ להרס"ג ובכ"מ. וא"כ שפיר הוכיח דבזה"ז יש רק א' מהם דמונחים והוי ג"כ חיוב.

אבל לכא' מבואר דלא כן בקטע שלאח"ז, שמתחלת "לפניך". וכותב ע"ז הרבי: "במכילתא ובמדרש 'שכל טוב' יש גירסא לפניך על שולחנך, וכ"מ במאמר החמץ להרשב"ץ. וי"ל דלפי גירסא זו יודעים אנו מיתור הלשון דשני תנאים לחייב בספור יצי"מ: בשעה שמחוייב במרור או מצה, כשיש אצלו מרור או מצה. משא"כ לפי גירסתנו".

ולכא' משמע מזה דלא כנ"ל, דדוקא לאידך גירסא בעינן לתרווייהו, הן ההנחה בפועל, והן החיוב, משא"כ לגירסתינו, וא"כ הדק"ל? והנה אולי בדוחק יש מקום לפרש דפליגי הגירסאות רק אי יודעים זה מיתור הל', משא"כ לגירסתינו, אבל אי"ז פלוגתא לדינא.

אבל מפורש דלא כן בקטע שלאח"ז, שכ' הרבי וז"ל: "והנה בביאור סהמ"צ להרס"ג (שם) האריך בזה ומסיק דלדעת כמה ראשונים אם אין לו מצה פטור מספור יצי"מ. וצ"ע דהרי, לכמה דעות, מה שאין מברכין על ההגדה הוא מפני שיצא כבר באמירת זכר ליצי"מ שבנוסח הקידוש,

כמובא לעיל. והקידוש הוא בשעה שאין מצה ומרור מונחים לפניו, כי לא היו מביאין השולחן עד לאחר שקידש וכנ"ל. וגם אלו הנותנים טעם אחר למה שאין ההגדה טעונה ברכה, אין קושיא זו סיבת מחלוקתם. ודוחק לומר בזה כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. ואכמ"ל."

והדק"ל: דמאחר שהרבי חולק על הרי"פ פערלאו, א"כ צ"ל דזהו משום דדי בהחיוב, ואי"צ ההנחה בפועל, דאל"כ אמאי באמת לא נימא דמי שאין לו מצה יפטר ממצות סיפור ביצי"מ?

מתוכן הדרשרה ומל' אדה"ז לכא' משמע דבעינן הנחה בפועל

גם יל"ע, דלכא' הך פי' שהרבי שולל - דבעינן שהמצה וכו' יהי' מונח לפניו בפועל - הרי כן משמע מפשטות ל' אדה"ז (המצויין בקטע שלפנ"ז ומועתק לעיל) שכ' "מונחים לפניך לשם חובה" (והיינו דאין הכוונה שמפרשים המלים ד"מונחים לפניך" דפירושם הוא - לא מונחים בפשטות, כ"א - שיש חיוב, אלא דבעינן מונחים בפשטות, אלא שזה גופא צ"ל בזמן החיוב, וצ"ב איך מתאים זה עם קושיית הרבי על הריפ"פ? גם יל"ע, באותה קטע, למה מביא הרבי הענין מהתרוה"ד, ורק מציין אח"כ גם לאדה"ז, ולכא' אותה היסוד שבתרוה"ד מפורש גם בשו"ע אדה"ז, אלא שאדה"ז מביא זה לענין תשלומין להמצוה בימים שאח"כ (והוא מהמ"א סי' תפ"ה סק"א, ולענין הקידוש - שבזה מיירי בתרוה"ד שם - מביא אדה"ז טעם אחר בסי' תע"ב ס"ב) ? עוד יל"ע, דהרי בדברי הרבי, הרי היסוד לזה דבעינן מצות מצה ומרור, הוא כי הפי' דבעבור זה היינו שאקיים מצוותיו אלו, וזה לא נזכר בתרוה"ד, אלא זהו ע"פ פרש"י עה"פ (אף די"ל דזהו יסוד התרוה"ד), וא"כ למה לא ציין הרבי לפרש"י?

גם יל"ע דמכמה ראשונים משמע דבעינן המצה והמרור בפועל, דמשמע מדבריהם דיסוד הדרשה ד"בעבור זה לא אמרתי כו'" הוא משום

¹ ואין להקשות, מאחר דסב"ל לאדה"ז כפי' התרוה"ד, א"כ לסגי בהך טעמא גם לענין קידוש, וכמ"ש התרוה"ד, ולמה לי' טעמא דכל דתקון דרבנן (והרי גם בדברי רבינו הזקן מבואר דקידוש הוא חלק מסיפור יצי"מ, וכמבואר בארוכה במ"א) ? די"ל דטעם זה אינו טעם לקידוש היכא שרוצה לצאת רק ידי קידוש, דהרי יצא חובת סיפור יצי"מ אח"כ, וע"ז בעי להטעם דכיון שהוא מד' כוסות וכל דתקון רבנן וכו'. ועצ"ע.

דמשמעות ל' זה הוא דמראה באצבעו ואומר זה (כן הוא בריטב"א (המובא לעיל) וכן משמע באבודרהם בפ' ההגדה (שכ' "שתוכל לומר עליהם בעבור זה שיהיו מונחים לפניך") וב'לקט יושר' ("וא"כ צריך שיהיו לפניו מצה בשעת ההגדה, וגם בשביל שיהיו לפניו להגביהו בשעה שאומר בהגדה מצה זו ומרור זה. וכן יראה דהא דרשו חכמים בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, משמע שצריכים להיות לפניו שיודה עליהם בעבור זה") ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ל"ו ועוד), וא"כ משמע דבעינן עכ"פ גם ההנחה בפועל, ואיך זה מתאים עם מה דמשמע דנקט הרבי כאן בהערה?

ועוד יל"ע במ"ש הרבי דדי בא' מהם לחייב בסיפור יצי"מ, דהנה בהקטע שלפני הקטועים המועתקים לעיל כותב הרבי "זה כו' מצה ומרור. ואין לומר דמדבר בפסח לבד וא"כ הוא מבעוד יום, דא"כ התיבות בעבור זה או התיבות ביום ההוא - מיותרות (ומתורצת הקושיא שבסי' שעה"ש) "עכלה"ק. והיוצא מזה, דאם הי' מדבר בפסח לבד, א"כ הי' החיוב מבעוד יום (דחיובא דפסח הוא מבעו"י), וצ"ע, דהרי לפי מאי דמסיק דדי בא' מהם, א"כ אף שלפי האמת מדבר הפסוק בכלהו בפסח מצה ומרור, מ"מ הרי מאחר שלהלכה די בא' מהם, והרי א' מהם (הן החיוב והן (באופן מסויים) ההנחה) הוא מבעו"י, א"כ שפיר יתחייב גם מבעו"י? והרי הרבי (בקטע האחרון) שולל הסברא דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו?

דברי האחרונים בחקירה זו וראייתם

והנה עי' בהגדה של פסח מבית לוי (ע' קכ"ד) שמובא שם בשם הגרי"ז שחקר בזה, "אם דרשרה זו היא רק ילפותא על זמן החיוב, דזמן חובת הסיפור הוא בלילה, או דהוא דין בעצם הסיפור, דהסיפור צ"ל על מצה ומרור, ונפק"מ באם כבר קיים מצות אכילת מצה וסילק ממנו את המצה והמרור, אם יש עליו עדיין חיוב לספר ביצי"מ", והביא ראי' ממה דאמרינן בגמ' (פסחים לו, א) דלחם עוני היינו שעונין עליו דברים הרבה" שמזה מוכח "דהוא דין בעצם חובת הסיפור שיהי' על מצות ומרורים ולא רק ילפותא על זמן החיוב", ואח"כ הביא מגירסת המכילתא "על שולחניך", ומל' התוס' במעשה דר"ג וזקנים בסוף ש"הגביהו מלפניהם" כו'. ומביא ראי' שאף לאחרי קיום מצות מצה אכתי חשיב מצה ומרור מונחים לפניך אם יש עדיין מצה על השלחן ממ"ש רש"י (פסחים שם)

בהא דעונין עליו דברים הרבה דהיינו "שגומרים עליו את ההלל", והרי מה ש"גומרים" את ההלל זהו לאחרי קיום מצות מצה, וא"כ מוכח שאם עכ"פ יש מצה לפניו על השלחן חשיב עדיין מונחים לפניך וכו' עש"ב [ואח"כ מביא להסתפק בענין ק"פ, ומביא מבית הלוי בזה כו', עד ש"מצאו" השבה"ל שהביא הרבי בהגדה].

ובספר הסדר הערוך (פרק ס"ב אות ז') הביא ג"כ חקירה זו, ור"ל דתלוי בפלוגתת הראשונים, דרש"י הנ"ל כ' דגומרים עליו את ההלל משמע דלא בעי מצה בפועל, ואילו המאירי שם שכ' "הגדה והתחלת הלל" מבואר דבעי מצה בפועל, וא"כ רק התחלת ההלל חשיב על המצה, ע"ש מ"ש בזה ומה שש"נ.

דיוק בפ"י הרבי דלאידך צד בהחקירה יש ב' ילפותות, דלא כדברי שאר אחרונים בזה

והנה בדברי האחרונים הנ"ל מבואר דנקטו רק ב' אופנים בחקירה זו, היינו או דהוי דין וגילוי מילתא בזמן המצוה, או דהוי דין בנוגע לאופן הקיום דמעשה המצוה [אלא שגם אם הילפותא הוא בנוגע למעשה המצוה, מ"מ במילא ילפינן מזה בנוגע לזמן המצוה, כי אופן זה במעשה המצוה, שייך רק בליל ט"ו, דרק אז אפשר שיהיו מונחים לפניך לשם חובה]. וכן נקט לכא' הגריפ"פ שמביא הרבי, דמבאר אליבא דהנך ראשונים דבעינן מצה בפועל, היינו משום דזהו מה דילפינן מדרשת המכילתא, ומה דבעינן בליל ט"ו, היינו משום דאל"כ לא חשיב מצה ומרור מונחים לפניך כ"א לחם וירק.

ועפ"ז יל"ע טובא במ"ש הרבי (אודות הגירסא "מונחים לפניך על שלחניך"): "וי"ל דלפי גירסא זו יודעים אנו מיתור הלשון דשני תנאים לחייב בספור יצי"מ: בשעה שמחוייב במרור או מצה, כשיש אצלו מרור או מצה", ומשמע מל' הרבי דלהך גירסא ילפינן כפי ב' הצדדים דהחקירה, היינו דהילפותא הוא הן בנוגע להזמן, והן בנוגע לאופן מעשה המצוה, ולמה לא פי' הרבי (כבאחרונים הנ"ל) דלהך גירסא ילפינן מיתור הל' דהוי דין רק במעשה המצוה, ורק דכיון שמעשה המצוה צ"ל על מצה של מצוה, במילא לא שייך זה כ"א בליל ט"ו, וכנ"ל?

תוכן דרשת המכילתא הוא בנוגע לזמן המצוה

אלא שלכא' דברי האחרונים הנ"ל צ"ע, דהנה המכילתא הרי נחית לבאר הפי' ד"והגדת לבנך", וקאמר ע"ז "יכול מר"ח", וכפשוט דהפי' בזה דיכול דזמן המצוה ד"והגדת לבנך" מתחיל מר"ח, וע"ז מגלה "ת"ל ביום ההוא" דזמן המצוה היא לא מר"ח, וממשיך "יכול מבעוד יום". והנה לפי' האחרונים הנ"ל צריך לחלק דה"יכול" וה"ת"ל" הא' הוא בנוגע לזמן המצוה, וע"ז ממשיך "יכול" [שיכול לקיים המצוה בפועל מבעוד יום] "ת"ל בעבור זה" [היינו אף דבנוגע לזמן המצוה הוי שפיר מבעוד יום, מ"מ בפועל אינו יכול לקיים המצוה כ"א בערב משום דמעשה המצוה צ"ל על מצות ומרורים. ולכא' פי' זה דחוק (לחלק בין הפי' ד"יכול מר"ח" והפי' ד"יכול מבעוד יום").

ואפ"ל דמטעם זה מפרש הרבי דע"כ גם החלק השני של המכילתא הוא ילפותא בנוגע לזמן המצוה, דאינה מבעוד יום כ"א בערב בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ולכן מבאר הרבי דלהגירסא "מונחים לפניך על שולחניך", דבעינן מצה וכו' בפועל, צ"ל די' ב' ילפותות מהא ד"בעבור זה", דהא מובן מפשטות המכילתא דעיקר הילפותא היא בנוגע לזמן המצוה, וכנ"ל, ולהך גירסא ילפינן גם תנאי באופן קיום המצוה (וכפשי"ת איך לומדים ב' הענינים).

תמיה בראיית האחרונים מדין לחם עוני

והנה האחרונים הנ"ל הביאו ראי' מדרשרה ד"לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה" דהדין דמצה ומרור מונחים לפניך הוא דין באופן קיום המצוה. ולא הבנתי: הרי בפשטות הם ב' דינים שונים ואינם שייכים זל"ז כלל. הדין דלומדים מ"שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני" הוא דין במצות אכילת מצה, שבמצות אכילת מצה ישנם כמה תנאים בהמצה בכדי לצאת בה ידי חובתו (וכמו אידך הלימודים שלומדים מפסוק זה, כגון הא דאין יוצאים במצה עשירה, כל שישנו בכל תאכל חמץ, מה דרכו של עני בפרוסה וכו' שכולם הם דין במצות אכילת מצה).

משא"כ הא ד"והגדת לבנך כו' בעבור זה" הוא הלכה במצות "והגדת לבנך" דהיינו במצות סיפור יצי"מ, שקיום מצות סיפור יצי"מ בליל פסח יש בה תנאי ד"בעבור זה" (אלא שבזה גופא ישנם ב' האופנים דלעיל אם זהו תנאי בזמן המצוה או באופן קיום המצוה. שוב מצאתי ב'הררי קדם'

ח"ב סי' פ"ד שכ' לחלק בין ב' הדרשות אם זהו דין במצה או דין בהגדה, אבל כ' שם דפליגי בזה תוס' והרמב"ם ע"ש).

ובפשטות יש נ"מ טובא בין ב' דינים אלו: באם חסר המצה ומרור מונחים לפניך, אם זה חיסרון במצות מצה, או שחסר במצות סיפור יצי"מ. ומזה עוד נ"מ לפועל לכא', דהא ד"לחם עוני" שהוא דין במצות אכילת מצה, מחייב לכא' שהמצה שאוכל, שמקיים בה מצות אכילת מצה, צ"ל להיות "עליה" האמירה דדברים הרבה. משא"כ מצד "והגדת לבנך גו' בעבור זה" י"ל דאין נ"מ אם זהו המצה שהוא מקיים בה מצות אכילת מצה, רק שמצד מצות סיפור יצי"מ צ"ל לפניו בשעת ההגדה מצה של חובה.

יישוב דברי רש"י "שגומרים ההלל" גם לסברא זו

אלא שלפ"ז צ"ע ביותר בדברי רש"י בפסחים שם דלחם שעונים עליו דברים הרבה הוא שגומרים עליו את ההלל, דהרי מה שגומרים את ההלל הוא לאחרי שקיים מצות אכילת מצה? ובשלמא לפי מה שהבינו דלחם שעונים עליו דברים הרבה הוא מצד חובת סיפור יצי"מ, אז אפשר להבין, דכיון דהוי מצה שאפשר לצאת בה ידי חובתו, הוי שפיר קיום דעונין עליו, אבל אם זהו דין במצות אכילת מצה, וכמשנ"ת, א"כ איך שייד לקיים זה ע"י מה דגומרים עליו את ההלל (ועי' בספר הסדר הערוך שם שיישב זה ע"פ פי' הב"ח במאחז"ל הנ"ל, אבל רוב המפרשים אינם מפרשים כדבריו, וכדלהלן. ועי' בתו"ת עה"פ שהוסיף גם ברהמ"ז, וצ"ע המקור ע"ז, וגם בזה ק' כנ"ל)? וראיתי ב'הררי קדם' (ח"ב סי' ק"א ס"א או"ק ב') שעמד ע"ז, ור"ל דכוונת רש"י הוא דאומרים את ההלל, וכמ"ש הרא"ש דאמירת הלל נקרא לגמור (והביא סימוכן מדברי המאירי המובא בספר הסדר הערוך כדיעה החולקת), אבל לכא' דוחק לפרש כן בל' רש"י שהדגיש בפיו "גומרים" במקום אומרים (משא"כ בדברי הרא"ש שהביא שמירי מנוסח הברכה)?

אך נראה ליישב בהקדם דצלה"ב לכא' מה בא רש"י ליישב בפירושו? ונראה לבאר דמאי דקאמר "דברים הרבה" מפרש רש"י דהכוונה להרבה סוגים שונים של דברים החלוקים זה מזה בענינם, אבל מה שאומרים ע"ז כל נוסח ההגדה, אי"ז בכלל "דברים הרבה", כי הכל הוא רק דבר א' (למרות כל האריכות שבזה וכל המרבה ה"ז משובח). וי"ל דמטעם זה

פרש"י דהדברים הרבה הם הלל והגדה שהם ב' דברים שונים. והנה אם היינו אומרים רק חצי הלל בליל הסדר, א"כ אי"ז בגדר שירה ואמירת הלל, כ"א מנהג בעלמא (שלכן אומרים רק חצי להיכר), ולא עדיף משאר ההגדה שהיא אמירת שירות ותשבחות מפסוקי התורה וכיו"ב. אבל כשאומרים כל ההלל, הנה אז זהו גדר בפנ"ע, דהוי דין דשירה והלל, והוי שפיר חלוק מאמירת ההגדה.

ושפיר כ' רש"י דמאי דאמרינן שאומרים עליו דברים הרבה היינו שגומרים עליו ההלל וההגדה, שזהו ב' הדברים החלוקים שאומרים על המצה, שמטעם זה חשיב דברים הרבה. ולעולם הוי הכוונה לחלק ההלל שאומרים לפני שלחן עורך, דרק זהו על המצה, ורק דמה דחלק זה של ההלל חלוק מההגדה הוא כיון דלפועל גומרים את ההלל, לכן על על החלק שלפני אכילת מצה חל הגדר דשירה והלל ("שגם בתחלתו הוא ארוך"), וזה הוי חלק מ"גומרים את ההלל". ועפ"ז אפ"ל דזהו ג"כ כוונת המאירי (המובא בסדר הערוך שם) ושניהם לדבר א' נתכוונו, ואי"צ לחדש פלוגתא ביניהם [ועי' בהגדה של הרבי על ההלל שמביא פלוגתא דרב צמח גאון ורה"ג בטעם שאין מברכים על ההלל בליל פסח, ולכא' פליגי בזה אי הך ההלל הוי בגדר אמירת שירה והלל או דהוי כקורא בתורה, אבל במ"א נת' דאפ"ל דהנ"ל הוא לב' הדיעות דשם (וע"ע ב'הררי קדם' ח"ב סי' פ"ב בדעת הרמב"ם דההלל אינו חלק מההגדה), ואכמ"ל].

ב' אופנים בהלימוד בנוגע לזמן המצוה

והנה בזה גופא דילפינן מ"בעבור זה" בנוגע לזמן מצות סיפור יצי"מ אפ"ל בב' אופנים: א) דמה דדרשינן "בעבור זה" הרי אין הכוונה להמציאות דמצה ומרור, כ"א להחיוב דמצה ומרור (וכשטחיות ל' ההערה "ר"ל בשעה שאכילת מצה ומרור היא מצוה, שע"ז אומר הכתוב בעבור זה"). ב) אך יותר נראה לפרש דהדרשרה כפשוטה, דהיינו שמראה באצבעו ואומר זה על המצה ומרור וכו', אלא דההלכה דילפינן מהפסוק הוא לא הצורך להראות באצבע על המצה ומרור, דהפסוק מתאר רק אורחא דמילתא (וכמו שאי"צ לומר הלשון בעבור זה וגו' וכיו"ב) שמספר להבן אודות יצי"מ, שא' מההיכי תימצי שיכול לספר הוא ע"י שיראה באצבע על המצה ומרור. ורק שמזה שהדוגמא והאופן שהפסוק מתאר את הסיפור יצי"מ של האב הוא באופן שמראה באצבעו על המצה ומרור,

מזה ילפינן (אף אין חיוב להראות באצבע על המצה ומרור) שהזמן ד"ביום ההוא" הוא בזמן שאכילת מצה ומרור הוא מצוה, דהיינו בליל ט"ו.

ועפ"ז יש לתווכך בין דרשרה זו לפרש"י עה"פ שפי' (בד"ה בעבור זה):
 "בעבור שאקיים מצותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו", דממ"ש רש"י
 "כגון" לכא' מבואר דאינו מפרש דילפינן מזה דצריך להראות על מצוות
 אלו דוקא, אלא דמ"מ ילפינן מזה דהכתוב מתאר את הסיפור וההגדה של
 האב באופן שהוא מראה דוגמא באצבע, א"כ ילפינן מזה דביום ההוא
 הוא בליל ט"ו, וכמשנ"ת.

ועפ"ז א"ש מ"ש הרבי ר"ל בשעה שאכילת מצה ומרור היא מצוה,
 שע"ז אומר הכתוב בעבור זה", והיינו דזהו תוכן ההלכה דילפינן מהיתור,
 אבל הדרשה עצמה הוא משום דמשמעות בעבור זה הוא דמראה באצבעו
 ואומר זה, היינו שהמצה הוא בפניו, וכל' אדה"ז בשו"ע שמונחים לפניו
 לשם חובה.

ועפ"ז מובן דאף מי שאין לו מצה, וגם מי שכבר קיים מצוות אכילת
 מצה, מ"מ מקיים מצוות סיפור יצי"מ (וכמו שהוכיח הרבי מזה שאפשר
 לצאת ידי חובת סיפור יצי"מ בקידוש), דכל הדין דילפינן מבעבור זה הוא
 רק בנוגע לזמן המצוה דסיפור ביצי"מ, דהזמן דביום ההוא הוא בזמן
 שאכילת מצה הוא מצוה.

טעם החילוק בין מי שאין לו מצה ומה שבזה"ז אין לנו ק"פ ומרור

ואעפ"כ מוכיח הרבי מזה דדי בא' מהם, דהא ליתא לפסח בזה"ז
 ומרור בזה"ז דרבנן. וי"ל הביאור בזה [אם לא שנפרש עפמ"ש (לחד צד)
 באתו"ד כלל י"ג, שחקר שם בענין פטור אונס במ"ע, אם פטור הוא או
 דילמא מחוייב הוא אלא שאינו יכול לקיים חיובו, עש"ב ומה שש"נ,
 וא"כ אפ"ל דלהצד דפטור לגמרי א"כ שפיר לא חשיב דבזה"ז יש המצוה
 דפסח ומרור, ומאחר דאנוסים אנחנו דאין ביהמ"ק (ופסח), אבל לכא'
 דוחק לומר דמצד זה לא חשיב "זמן שאכילת כו' פסח ומרור הוא
 מצוה"], דהרי ילפינן מהיתור והדרשה דבעבור זה בנוגע לקביעות הזמן
 דמצוות הגדה, וא"כ א"א למילף מזה לפטור מי שאין לו מצה, דאי"ז ענין
 בנוגע לזמן המצוה, כ"א בנוגע לאופן קיום מעשה המצוה, והרי
 המכילתא יליף מדרשרה זה בנוגע לזמן המצוה, וכמשנ"ת.

ומ"מ אם לא היינו אומרים דדי בא' מהם היינו צ"ל דאין סיפור יצי"מ בזה"ז כשליכא פסח ומרור, דזה הוי שפיר ענין בנוגע לזמן המצוה, דהיינו דהיינו לומדים מזה דמצות סיפור ביצי"מ מה"ת הוא רק בזמן שביהמ"ק קיים (ולא הוי מהמצוות שנוהגים בכל זמן), וילפותא בנוגע לזמן המצוה הא אפשר למילף מכאן, ומוכח מזה דדי בא' מהם [והנה ידועים דברי הרמב"ן דספירת העומר חשיב מ"ע שאין הזמן גרמא, וידוע הביאור בזה.

דברי שו"ע אדה"ז בזה

והנה עי' בשו"ע אדה"ז סי' תע"ג ס"כ וז"ל: "אחר שאכל הירקות יביאו לפני מי שאומר ההגדה ג' מצות של מצוה כדי לומר עליהם ההגדה שנאמר לחם עוני ודרשו חכמים לחם שעונין עליו דברים הרבה דהיינו אמירת ההגדה ועוד נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו בשעת אמירת ההגדה ועוד שצריך לומר עליו מרור זה כו'".

והנה מ"ש רבינו הזקן "ועוד נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר", הנה יל"פ דהם ב' דינים שונים (וכמשנת"ל), והיינו דיש דין א' מצד לחם עוני, שזהו דין באכילת מצה שצ"ל לפניו בשעת ההגדה, ועוד יש דין ד"והגדת לבנך" מצד סיפור יצי"מ המחייב שבשעת אמירת ההגדה יהי' לפניו ג' מצות של מצוה. ובהמשך לדין הב' מוסיף אדה"ז "לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו", דדין זה דבסיפור יצי"מ דילפינן מבעבור זה שייך גם למרור, דדרשינן שיהא מצה ומרור מונחים לפניך (משא"כ הך דין דלחם עוני, דבפשטות שייך רק למצה).

אבל צ"ע לכא', דמבואר מדברי אדה"ז דדין דבעבור זה הוא דין במעשה המצוה, שצ"ל המצה לפניו בפועל בשעת אמירת ההגדה, וזהו לכא' דלא כמו שמבואר בהערות הנ"ל של הרבי [והנה עי' בלקו"ש חט"ז שיחה ג' לפר' יתרו ע' 218 והערה 44, וקצת משמע שם דהפי' בההגדה הוא שלא כמ"ש בשו"ע אדה"ז, אבל לכא' לא מסתבר כלל שהרבי יפרש בהגדה שלא כדעת אדה"ז ולא יביאור?]

ואולי יתבאר לפמשנת"ל, דבאמת ההלכה דילפינן מהדרשרה והיתור הוא רק זמן מצות סיפור יצי"מ, ומ"מ מזה שהכתוב אומר היכי תימצי

דהאב שמספר לבנו על יצי"מ ע"י שמראה באצבעו על המצה וכו', ילפינן מזה עכ"פ שיש מעלה בהסיפור כשזה באופן שיכול להראות באצבע על המצה כו' (אבל אי"ז תנאי במצות סיפור יצי"מ, ואי"ז ההלכה הנלמדת מדרשרה זו, ולפ"ז אי"ז אותה הדרשרה שבס"ג שנזכר לעיל). ועכ"פ מכיון דרואים מזה שיש מעלה לכן לכתחלה עכ"פ יש להיות לפניו המצה והמרור וכו' בשעת אמירת ההגדה.

ואם כנים הדברים יש ליישב עוד ענין, דהנה בענין מה שצ"ל המרור לפניו הוסיף רבינו הזקן "ועוד שצ"ל עליו מרור זה", וצ"ע, דמאיזה טעם הוסיף זה אדה"ז גבי מרור ולא גבי מצה? ואפ"ל דהנה במצה הרי בעינן מעיקר הדין שיהי' מונח לפניו, מצד ההלכה דלחם שעונים עליו דברים הרבה, ורק שמוסיף אדה"ז שיש ענין גם מצד מצות סיפור יצי"מ (אף שבזה אין זה חיוב מעיקר הדין, וכמשנ"ת)², ולכן בזה אין נוגע להוסיף טעם ב' בהחיוב מצד סיפור יצי"מ, כיון דאין כ"כ נ"מ בזה, והרי עיקר החיוב הוא חיוב ברור מעיקר הדין מצד לחם עוני, וכנ"ל.

משא"כ בנוגע למרור, הרי אין חיוב מעיקר הדין מצד לחם עוני, והרי הך הלכה דמראה באצבעו דילפינן מ"בעבור זה" הרי אי"ז חיוב מן הדין, וכמשנ"ת, ורק דילפינן מהדרשרה דיש יתרון ומעלה בהסיפור באופן זה, וכנ"ל, ולכן בזה שייך להוסיף עוד ענין בכדי שיוכל לומר מרור זה. ועי"ל, ובאתי רק לעורר את לב המעיינים.

בדין חזרת למוצות מרור

הרב יוסף יצחק קלמנסון

ראש ישיבה - ישי"ג ליובאוויטש ניו הייווען, קאן.

א. פסחים (לט, א) במשנה: "ואלו ירקות שאדם יוצא בהם יד"ח בפסח בחזרת וכו' רבינא אשכחי' לרב אחא ברי' דרבא דהוה מהדר אמרירתא

² ולכא' נ"מ אם יש ענין שיהי' מצה לפניו בסיפור יצי"מ במשך הלילה לאחר קיום מצות מצה, ועי' בהגדה מבית לוי הנ"ל מה שהביא מל' התוספתא "הגביהו מפניהם", ואכמ"ל, וכן נ"מ לכא' דמצד "לחם עוני" יש ענין לאכול דוקא מהמצה שאמר עליה ההגדה בכדי לקיים מצות מצה.